

СЕРІЯ ОЦІНКОВИХ КАРТ СТАНУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ РЕГІОНУ

Розглянуті серії оцінкових карт стану природокористування регіону. Використання вказаної серії карт у вирішенні проблем природокористування і охорони природи дозволить перейти до управління взаємодією суспільства і природи на конкретних територіях, до конструювання оптимальних територіальних систем і структур природокористування, до регулювання їх функціонування.

Ключові слова: оціночні карти, природокористування, оточуюче середовище.

Вступ. Основною метою створення серії оцінкових карт стану природокористування є вирішення проблем природокористування та охорони природи певного регіону. У кінцевому результаті це означає ліквідацію небезпечних наслідків техногенного впливу на навколишнє середовище, їх попередження, запобігання впливу забрудненого середовища на здоров'я населення, організація стану природи, яка порушена в результаті господарської діяльності та попередження її деградації. Мета передбачає також рішення комплексу таких загальних задач як запровадження раціонального ресурсоспоживання і ресурсокористування, збереження здоров'я людей та навколишнього середовища, попередження небезпечних наслідків природокористування, застосування новітніх середовищезахисних технологій, визначені системи природоохоронних заходів, почерговості їх проведення. Ці загальні задачі конкретизуються з точки зору природоохоронних проблем кожного конкретного регіону.

Постановка проблеми. Питання теорії управління природокористуванням є предметом різних наукових напрямів. Очевидно, що введення серії вказаних карт у практику управління логічно продовжує та розвиває систему наукового обґрунтування системи планування і практичної реалізації природоохоронних заходів. Застосування вказаної серії карт у вирішенні проблем природокористування та охорони природи дозволить перейти до управління взаємодії суспільства та природи на конкретних територіях, до конструювання оптимальних територіальних систем і структур природокористування, до регулювання їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Робота над серією карт передбачає створення на початковому етапі відповідної програми робіт, яка складається з загальної та організаційної частин. Загальна частина такої програми містить характеристику природи і господарства регіону, основні положення розробки серії карт завдання на розробку, перелік документів, яким повинна відповідати серія (юридично-правові документи по охороні природи у цілому, по окремих її компонентах, відповідні

нормативні положення, інструкції, стандарти тощо); період часу, який охоплений картами; основні показники картографування; умови використання карт, їх погоджуваність з іншими документами галузевого та територіального планування, а також з нормативними документами. Конкретизуються мета і задачі стосовно до особливостей території, яка охоплена картографуванням, обґрунтовується структура і зміст конкретної серії карт.

Структура серії карт визначається логічною схемою та досвідом природоохоронного картографування. Вона має чотири розділи: перший – вступний; другий, який присвячений компонентній та галузевій характеристиці природи і господарства регіону; третій – комплексній оцінці стану навколишнього середовища; четвертий – природоохоронним заходам.

Вступний блок містить документи програми серії карт та вихідні матеріали. Другий, найбільший за обсягом, має декілька структурних рівнів, які визначають блоки, що відповідають окремим компонентам природи. Загальний блок виділений для так званої техносфери, де характеризується головним чином елементи господарського комплексу та градопланувальні аспекти охорони навколишнього середовища. У кожному компонентному блоці виділяються наступні логічні рівні: характеристика природних умов, які впливають на стан охоронного компонента, характеристика існуючого стану з урахуванням території та виробничих сил, оцінка екологічних, соціальних, економічних наслідків негативного впливу на навколишнє середовище, пофакторна оцінка існуючого та прогнозуючого стану з виявленням проблемних ситуацій та ареалів, комплекс заходів по охороні даного природного компонента з їх техніко-економічними показниками.

Третій розділ має також блокову структуру, яка фіксується на компонентах природи. Сучасний і прогнозний стан кожного з них оцінюється комплексно та представляється у відповідних блоках. На основі комплексних покомпонентних оцінках виконується інтегральна оцінка всієї території (заклучний блок у розділі).

Четвертий розділ базується на комплексній оцінці території, на базі якої визначаються напрямки природоохоронної діяльності, розробляються комплекси заходів, які забезпечують нормативні рівні стану навколишнього середовища.

Така структура закладається в основу текстових і графічних матеріалів (зокрема, картографічних). Графічні матеріали мають особливе значення. Якщо текстова частина слугує науковим обґрунтуванням розробленої системи заходів, то графічні, а вірніше, картографічні матеріали візуалізують в територіальному аспекті це наукове обґрунтування. Однак створення карт не є просто перетворенням текстової і табличної інформації в картографічну форму. Вимагається її значна переробка і систематизація.

Особливе значення набувають теоретичні розробки програми картографічної частини. Тематична структура системи карт визначається у відповідності з об'єктивною моделлю серії, а картографічне забезпечення її створення та використання – з методологією картографування природокористування.

Об'єктна модель відображає елементи системи „суспільство - природа”, які залучені в процес природокористування. У відповідності з блоками об'єктивної моделі відносно серії карт розробляється детальна регіональна графічна модель зв'язку по природокористуванню між елементами „суспільство - природа” і з її допомогою відбір об'єктів, які підлягають картографуванню.

У частковонауковій методологічній системі сполучаються цілі створення серії оцінкових карт, загальні і часткові методи, критерії та принципи підсистеми часткових і комплексних оцінок, прогнозування та управління якістю навколишнього середовища. Теоретично обґрунтована структура картографічної частини слугує в подальшому критерієм оцінки повноти змісту системи карт, а, відповідно, і критерієм достовірності отриманих висновків і практичних рекомендацій по перспективному розвитку природоохоронної справи в регіоні. Картографічні матеріали слід готувати по шести розділах. Вступний розділ може включати наступні карти: адміністративну, загальногеографічну (суспільно-географічну), ландшафтну, суспільно-економічну, населення, функціонального зонування території, а також ряд прикладних карт, які характеризують загальну картину зв'язків у системі „суспільство - природа” з позиції задач удосконалення природоохоронної діяльності.

Перший розділ може містити декілька тематичних груп карт, які складають наступні підрозділи: охорона надр та використання мінеральних ресурсів, охорона та використання земель, охорона та використання водних ресурсів, охорона атмосферного повітря, охорона рослинного та тваринного світу.

У кожному підрозділі повинні міститись карти однакової або близької тематики: природна характеристика компонента (властивості, зв'язки, якість, параметри); характеристика природного ресурсу (запаси, використання елементів даного виду ресурсів, характер використання і т. д.); техногенні об'єкти – джерела змін стану природного компоненту, відходи, їх утилізація та знешкодження; оснащеність техногенних об'єктів природоохоронними технічними пристроями, спорудами, технологіями; стійкість елемента до техногенних навантажень; сучасний стан компонента в умовах впливу на нього техногенних об'єктів.

Другий розділ повинен містити карти комплексної оцінки сучасного стану навколишнього середовища, зокрема, карти такої тематики: антропогенні зміни природних територіальних комплексів (ландшафтів); соціально-екологічна оцінка зміненого стану навколишнього середовища; медико-географічна оцінка стану здоров'я населення та навколишнього середовища, потреб в її охороні та оптимізації; сучасні проблемні (конфліктні) ситуації в взаємовідносинах елементів систем „суспільство” і „природа”; карта для екологічної експертизи проектів нового промислового і громадського будівництва.

У третьому розділі бажано представити соціально-економічні карти проблем розвитку областей, в тому числі: розвиток сфер господарства (будівництво нових техногенних об'єктів, яке планується у відповідності зі схемою розвитку та розміщення виробничих сил України та перспективними планами економічного

та соціального розвитку області на встановлений період; ріст народонаселення – проблеми містобудування (ріст міських поселень і його обмеження).

Четвертий розділ може бути присвячений прогнозу зміни навколишнього середовища на встановлений період і включати карти: соціально-екологічної оцінки стану навколишнього середовища по прогнозним етапам; медико-географічного прогнозу захворюваності населення і потреби в оздоровленні навколишнього середовища; еколого-економічної оцінки потреби території в природоохоронних заходах по прогнозним етапам, можливість зазнавати шкоди від небезпечного впливу техногенних об'єктів, комплексу заходів, які рекомендовані для попередження небезпечних наслідків для природи, які вимагають капіталовкладення в природоохоронне будівництво.

П'ятий розділ є підсумковим і може містити карти розвитку системи природоохоронних заходів; рекомендації по реалізації програми природоохоронного будівництва відомствами-виконавцями; планові завдання по природоохоронному будівництву, розміри витрат на природоохоронну діяльність.

Висновок. Хоча розглянута структура картографічної частини серії оцінкових карт теоретично найбільш точно відповідає цілям і задачам побудови системи карт і логічно виправданого використання їх інформації, на практиці, але вона реалізується у видозміненій формі. Це пов'язано, як правило, з недоліком вихідної інформації, відсутністю методик розробки окремих тем карт, а також з певними обмеженнями карт і форм їх зображення.

Рецензент - кандидат географічних наук, доцент Остроух В. І.

Л. Г. Баранова

СЕРИЯ ОЦЕНОЧНЫХ КАРТ СОСТОЯНИЯ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ РЕГИОНА

Рассмотрены серии оценочных карт состояния природопользования региона. Применение указанной серии карт в решении проблем природопользования и охраны природы позволит перейти к управлению взаимодействия общества и природы на конкретных территориях, к конструированию оптимальных территориальных систем и структур природопользования, к регулированию их функционирования.

Ключевые слова: оценочные карты, природопользование, окружающая среда.

L. Baranova

SERIES OF EVALUATION OF NATURE MAPPING THE REGION

Considered a series of maps of the nature of the region. Application specified a series of maps in solving problems of nature and environmental protection will go to the management of interaction between society and nature in a particular area, to design optimal territorial systems and structures of nature, to control their operation.

Key words: evaluation maps, nature, environment.

Надійшла до редакції 08 квітня 2010 р.